

Піскунова О. В.,

кандидат технічних наук, доцент ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"

ПОДАТКОВА РЕФОРМА ТА СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті представлено математичну модель оцінювання загального обсягу податків і зборів та податкового навантаження на мале підприємство за умови його часткового ухиляння від сплати податків. Модель дозволяє досліджувати вплив тіньової діяльності підприємства на зниження його агрегованої ставки оподаткування за різних схем оподаткування. Аналізуються зміни податкового навантаження малих підприємств внаслідок податкової реформи в Україні.

Ключові слова: податкова реформа, Податковий кодекс, мале підприємство, спрощені схеми оподаткування, податкове навантаження, агрегована ставка оподаткування, тіньова діяльність.

Представлена математическая модель оценивания общего объема налогов и сборов, уплачиваемых малым предприятием, а также модель оценивания налоговой нагрузки на предприятие при условии его частичного уклонения от уплаты налогов. Модель позволяет исследовать влияние теневой деятельности предприятия на снижение его агрегированной ставки налогообложения при различных схемах налогообложения. Анализируется изменение налоговой нагрузки на малые предприятия вследствие налоговой реформы в Украине.

Ключевые слова: налоговая реформа, Налоговый кодекс, малое предприятие, упрощенные схемы налогообложения, налоговая нагрузка, агрегированная ставка налогообложения, теневая деятельность.

The article presents economic-mathematical model of small-scale enterprise total taxation estimation and model of small-scale enterprise tax loading estimation with a glance of shadow activities. These models give the opportunity to investigate influence of different shadow activities variant of the small-scale enterprise on the decrease of aggregate tax rate with a glance of different taxation variants. The changes of tax burden of small enterprises after adoption of the Tax code are researched.

Keywords: tax reform, Tax code small-scale enterprise, simplified taxation, aggregate tax rate, tax loading, shadow activities.

Постановка проблеми. Одним із основних напрямів державної політики у сфері розвитку малого підприємства, визначених Законом України "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" [3], є спрощена система оподаткування. Ця система була запроваджена в Україні указом Президента "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва" [8]. У 2011 році прийнято Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності" [1], за яким удвічі зменшено ставки єдиного податку для малих підприємств-юридичних осіб. Проте відповідь на питання, чи стимулює нове податкове законодавство розвиток малих підприємств, наскільки ефективно зменшення ставок податків для малих підприємств, наскільки вигідним є для малих підприємств в умовах нового податкового законодавства часткове ухиляння від сплати податків, потребує поглиблених наукових досліджень із застосуванням методів економіко-математично моделювання, що зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, пов'язані з тіньовою діяльністю малих підприємств, розглядаються у багатьох наукових працях, серед яких можна виокремити праці [4, с. 6-7], де детально розглядаються види та способи тіньової діяльності малих підприємств. У праці [5] представлено економіко-математичну модель для визначення можливих результатів застосування єдиного податку малими підприємствами – юридичними особами, у тому числі з урахуванням їх можливого часткового ухиляння від сплати податків, яку розроблено для конкретних ставок податків, що діяли до 2011 року.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є врахування у моделі податкового навантаження малих підприємств нового податкового законодавства та дослідження на її основі впливу Податкової реформи, що відбувається в Україні, на рівень податкового навантаження малих підприємств, у тому числі на рівень податкового навантаження малих підприємств, які частково ухиляються від сплати податків.

Виклад основного матеріалу.

1. Моделювання податкового навантаження малих підприємств за різних схем оподаткування. Згідно з Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності", малі підприємства-юридичні особи мають право обирати такі способи оподаткування: за загальною системою оподаткування, найбільш вагомими податками, що сплачують малі підприємства у цьому випадку – податок на додану вартість за ставкою 17% і податок на прибуток підприємства за ставкою, яка становить

сьогодні 21%, (схема 1); за єдиним податком за ставкою 3% від обсягу реалізованої продукції разом зі сплатою податку на додану вартість (схема 2); за єдиним податком за ставкою 5% без сплати податку на додану вартість (схема 3). Крім того, згідно з Законом України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” [2], підприємства-юридичні особи повинні сплачувати єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування, який нараховується на суму заробітної плати та на суму винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами. Ставка єдиного внеску встановлюється відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску, з урахуванням видів їх економічної діяльності: ставка єдиного внеску становить 36,76% для 1 (мінімального) класу професійного ризику і 49,7% для 67 (максимального) класу ризику.

Обсяг податкових платежів, що повинно сплачувати мале підприємство за різних схем оподаткування, можна визначити на основі такої моделі [5]:

$$N = (\gamma - \beta c) V, \quad (1)$$

де V – обсяг реалізованої підприємством продукції; $c = C/V$ – питомі витрати з реалізованої продукції; C – загальний обсяг витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції без урахування податкових платежів; γ і β – параметри моделі. Значення параметра γ визначається тільки діючими ставками податків, водночас значення параметра β визначається, крім того, ще й структурою витрат на виробництво та реалізацію продукції, яка характеризується частками s_m, s_a, s_{zp}, s_{in} відповідно матеріальних витрат C_m , амортизаційних відрахувань C_a , витрат на оплату праці C_{zp} та інших витрат C_{in} у загальному обсязі витрат C . Параметри моделі γ і β розраховуються залежно від обраної підприємством схеми оподаткування:

Загальна система оподаткування (схема 1). За додатного прибутку $\gamma = \alpha_F + (1 - \alpha_P) \cdot \alpha_{pdv}^*$

$$\beta = \alpha_{F+} (1 - \alpha_P) \cdot (\alpha_{pdv}^* \cdot s_m - \alpha_P \cdot s_{zp} - \alpha_{in} \cdot s_{in})$$

де $\alpha_{F+} = 0,21$ – ставка податку на прибуток підприємства, $\alpha_{pdv}^* = \alpha_{pdv} / (1 + \alpha_{pdv})$, $\alpha_{pdv} = 0,17$ – ставка податку на додану вартість, $\alpha_{zp} = 0,3726$ – сума ставок внесків на обов’язкове соціальне страхування, обов’язкове державне пенсійне страхування, до Державного фонду сприяння зайнятості та до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (для визначеності обрано тариф страхування, що відповідає 23 класу професійного ризику виробництва); α_{in} – частка, яку серед загального обсягу інших витрат C_{in} займають податки та обов’язкові платежі (збори) N_{in} , що належать до валових витрат виробництва згідно з чинним податковим законодавством і не сплачуються при переході на єдиний податок. Величина α_{in} має для конкретного підприємства дуже індивідуальний порядок обчислення, тому її значення обирається якоюсь мірою довільно, виходячи з специфіки діяльності підприємства. Якщо підприємство отримало збитки, то податок на прибуток не сплачується, і тоді наведені вище формули перетворюються на такі:

$$\gamma = \alpha_{pdv}^*, \beta = \alpha_{pdv}^* \cdot s_m - \alpha_{zp} \cdot s_{zp} - \alpha_{in} \cdot s_{in};$$

Спрощена система оподаткування (схема 2). $\gamma = \alpha_{ep1} + \alpha_{pdv}^*$, $\beta = \alpha_{pdv}^* \cdot s_m - \alpha_{zp} \cdot s_{zp} - \alpha_{in} \cdot s_{in}$,

де $\alpha_{ep1} = 0,03$ – ставка єдиного податку за схемою оподаткування 2;

Спрощена система оподаткування (схема 3). $\gamma = \alpha_{ep2}$, $\beta = -\alpha_{zp} \cdot s_{zp}$, де $\alpha_{ep2} = 0,05$ – ставка єдиного податку за схемою 3.

На основі моделі (1) можна отримати модель оцінювання сукупних податкових зобов’язань в одиниці доходу малого підприємства $v = N/V$:

$$V = \gamma - \beta c \quad (2)$$

Величину v можна розглядати як агреговану ставку оподаткування доходу малого підприємства. Проаналізуємо її значення для різної структури витрат малого підприємства. Зазначимо, що усі розрахунки, подані у статті, виконано для граничного випадку, коли підприємство здійснює тільки матеріальні витрати та витрати на заробітну плату, тобто $s_m + s_{zp} = 1$, у цьому разі структура витрат підприємства повністю характеризується часткою s_{zp} витрат на заробітну плату.

На рис. 1 подано залежності значень агрегованої ставки оподаткування v від величини питомих витрат c для загальної (схема 1) та спрощених (схеми 2 і 3) схем оподаткування. Графіки побудовано для різних значень s_{zp} : $s_{zp} = 0,05$; $s_{zp} = 0,30$; $s_{zp} = 0,70$.

Аналіз рис. 1 показує, що за високої частки витрат на заробітну плату ($s_{zp} = 0,3$ або $s_{zp} = 0,7$) загальна система оподаткування є дуже обтяжливою для підприємств, причому у випадку високих значень питомих витрат c перехід малого підприємства на єдиний податок майже не дає ефекту.

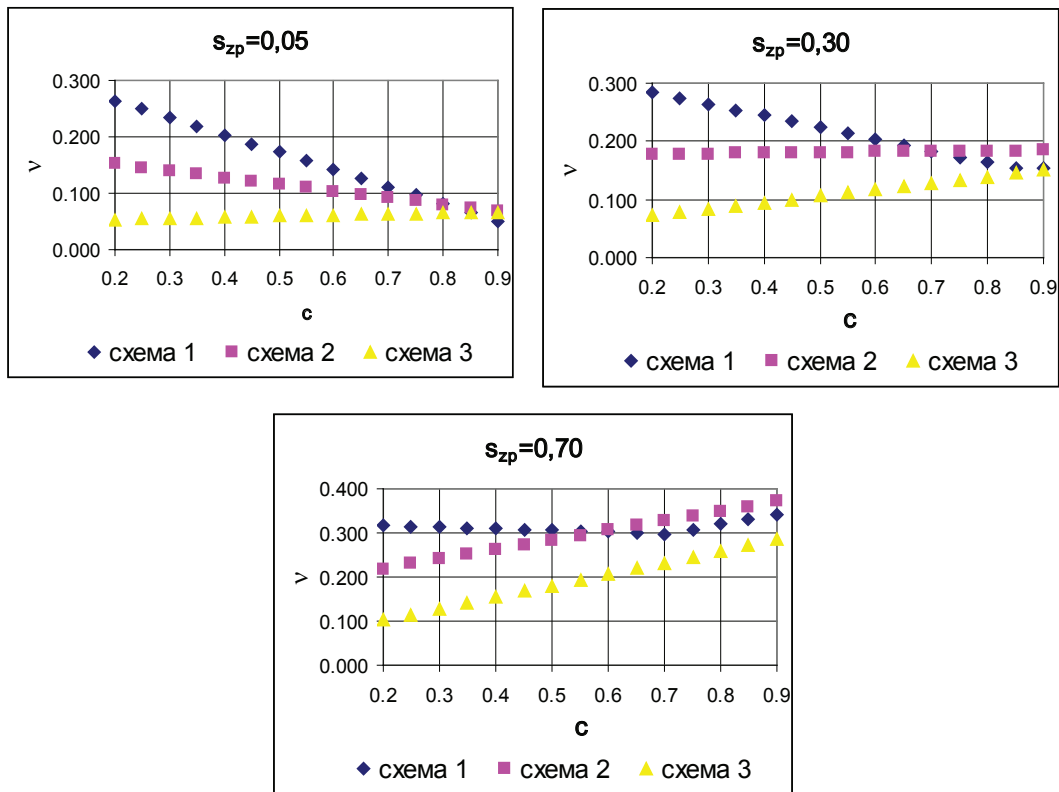

Рис. 1. Залежності агрегованої ставки оподаткування v від величини питомих витрат підприємства c

2. Вплив податкової реформи на зміну рівня податкового навантаження малих підприємств. Проаналізуємо, як змінилось податкове навантаження малих підприємств після набуття чинності закону України "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" та закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Для цього розглянемо різницю Δv між агрегованою ставкою $v_{стар}$ за старим податковим законодавством і агрегованою ставкою v за новим законодавством: $\Delta v = v_{стар} - v$.

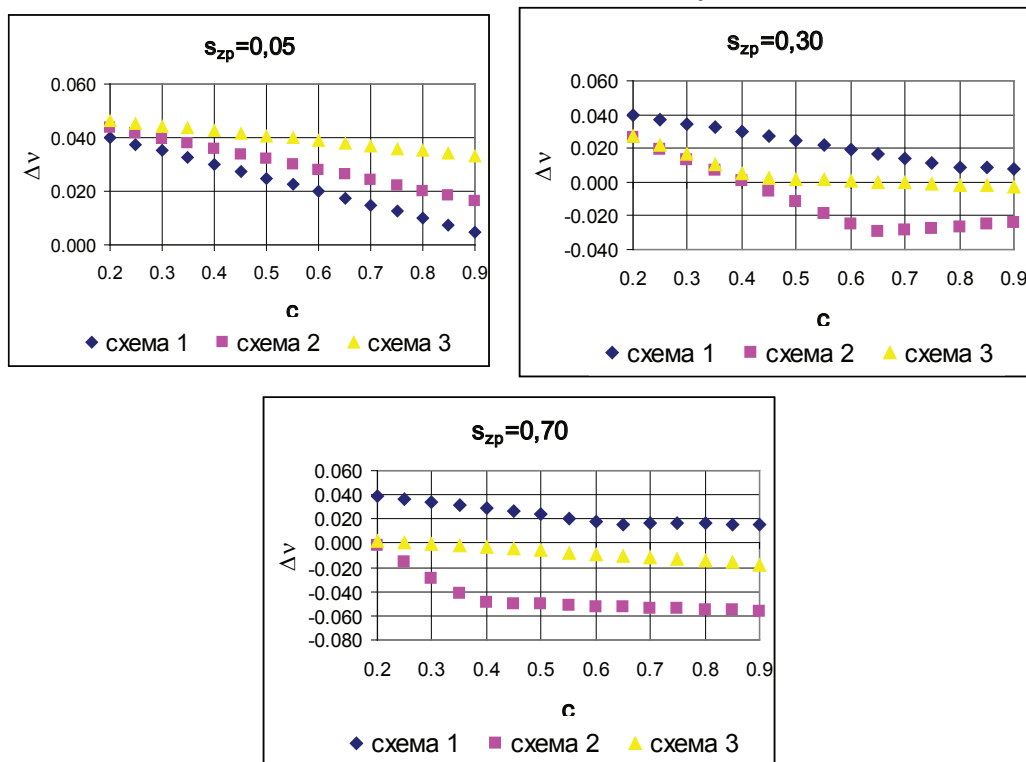

Рис. 2. Залежності величини $\Delta v = v_{стар} - v$ від питомої собівартості продукції підприємства c

На рис. 2 подано залежності величини Δv від питомої собівартості продукції c для трьох випадків: $s_{zp} = 0,05$; $s_{zp} = 0,30$ і $s_{zp} = 0,70$. Як можна бачити з рис 2, незважаючи на те, що Податковим кодексом України були зменшені ставки багатьох податків, зокрема податку на прибуток підприємства (з 25% до 21%), податку на додану вартість (з 20% до 17%), вдвічі зменшені ставки єдиного податку (з 6% до 3% і з 10% до 5%), за деяких параметрів функціонування малих підприємств їх загальне податкове навантаження не тільки не зменшилось, але й суттєво посилилось за рахунок обов'язкової сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Це стосується малих підприємств з суттєвою часткою витрат на заробітну плату ($s_{zp} = 0,30$ і $s_{zp} = 0,70$) і високими значеннями питомої собівартості вироблюваної продукції.

3. Податкове навантаження малого підприємства за його часткового ухиляння від сплати податків. Значний податковий тиск на підприємство за великих питомих витрат c може призводити до збитковості функціонування малого підприємства. У цьому разі частина підприємств, з метою підвищення ефективності своєї діяльності, замість вирішення проблеми зниження питомих витрат c , вдається до часткового приховування результатів своєї діяльності та несплати податків в необхідному обсязі. Розглянемо, як у такому випадку змінюється податкове навантаження на підприємство.

Основні види тіньової діяльності малих підприємств пов'язані із викривленням у звітних документах обсягу реалізації, а також обсягу та структури витрат [4, 6-7]. Розглянемо останній випадок, коли викривляються витрати підприємства.

Будуючи модель, розрізнятимемо фактичні витрати підприємства на виробництво продукції C та фіктивні C^{ϕ} , тобто ті, що вказуються у звітних документах: $C^{\phi} = \omega^c \cdot C$, де $\omega^c \geq 1$ – коефіцієнт, який характеризує ступінь викривлення реальних витрат підприємства у звітних документах за наявності тіньової діяльності: чим більше значення ω^c , тим у більшому ступені викривляється обсяг витрат. Відповідно з загальними витратами розрізняються фактичні питомі витрати підприємства з реалізації продукції c та фіктивні питомі витрати c^{ϕ} , які можна подати так: $c^{\phi} = \omega^c \cdot c$.

Якщо припустити, що внаслідок тіньової діяльності не з'являються нові види витрат, то у цьому разі фіктивні витрати за окремими видами можна подати так: $C_m^{\phi} = \omega^m \cdot C_m$, $C_a^{\phi} = \omega^a \cdot C_a$, $C_{zp}^{\phi} = \omega^{zp} \cdot C_{zp}$, $C_{in}^{\phi} = \omega^{in} \cdot C_{in}$, де ω^m , ω^a , ω^{zp} , ω^{in} – коефіцієнти, які характеризують ступінь викривлення реальних витрат підприємства: відповідно матеріальних витрат, витрат на амортизацію, витрат на заробітну плату та інших витрат. Оскільки викривлення витрат відбувається у бік зменшення витрат на заробітну плату та збільшення матеріальних витрат, то, як правило, $\omega^{zp} \leq 1$, $\omega^m \geq 1$, $\omega^{in} \geq 1$, $\omega^a = 1$. Структура фіктивних витрат, відображувана у звітних документах, буде характеризуватись величинами s_m^{ϕ} , s_a^{ϕ} , s_{zp}^{ϕ} , s_{in}^{ϕ} , які у цьому випадку визначаються так:

$$s_m^{\phi} = \frac{\omega^m}{\omega^c} \cdot s_m, \quad s_a^{\phi} = \frac{\omega^a}{\omega^c} \cdot s_a, \quad s_{zp}^{\phi} = \frac{\omega^{zp}}{\omega^c} \cdot s_{zp}, \quad s_{in}^{\phi} = \frac{\omega^{in}}{\omega^c} \cdot s_{in}$$

У випадку проведення фіктивних операцій та викривлення структури витрат агрегована ставка оподаткування малого підприємства буде такою: $v^{\phi} = \gamma^{\phi} - \beta^{\phi} c^{\phi}$, де γ^{ϕ} і β^{ϕ} – значення параметрів γ і β , розраховані за викривленими показниками діяльності підприємства. Її значення, як правило, не перевищує "правильну" агреговану ставку оподаткування v^{np} , розраховану за фактичними параметрами діяльності підприємства: $v^{\phi} \leq v^{np}$. Позначимо різницю між "правильною" агрегованою ставкою оподаткування v^{np} і агрегованою ставкою v^{ϕ} через Δv^{ϕ} та проаналізуємо її.

Розглянемо випадок, коли за рахунок фіктивних операцій викривляється тільки структура витрат: $\omega^m = \omega^a = \omega^{in} = 1$, $\omega^c = 1$, $\omega^{zp} = 0,75$. На рис. 3 подано залежності величини Δv^{ϕ} від питомої собівартості продукції c . Аналіз рис. 3 показує, що у випадку, коли $s_{zp} = 0,05$, зменшення у звітності витрат на заробітну плату на 25% майже не дає ефекту для малих підприємств, проте, коли $s_{zp} = 0,30$ і $s_{zp} = 0,70$, то за високих значень питомих витрат c зменшення податкового навантаження малих підприємств буде вже дуже суттєвим.

Висновки. Таким чином, на основі поданих моделей податкового навантаження малих підприємств за різних схем оподаткування, які враховують можливість часткового ухиляння малого підприємства від сплати податків, проаналізовано вплив податкової реформи в Україні на стимулювання розвитку малого підприємництва. Проведений аналіз показав, що за високої частки витрат на заробітну плату загальна система оподаткування є дуже обтяжливою для підприємств, причому у випадку високих значень питомих витрат перехід малого підприємства на єдиний податок майже не дає ефекту. Незважаючи на суттєве зменшення окремих ставок податків внаслідок податкової реформи, загальне податкове навантаження малих підприємств у випадку суттєвої частки витрат на заробітну плату і високих значень питомої собівартості вироблюваної продукції не тільки не зменшилось, але й суттєво посилилось за рахунок обов'язкової сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Водночас за високих значень питомих витрат підприємства навіть незначне зменшення у звітності його витрат на заробітну плату призводить до суттєвого зменшення податкового навантаження.

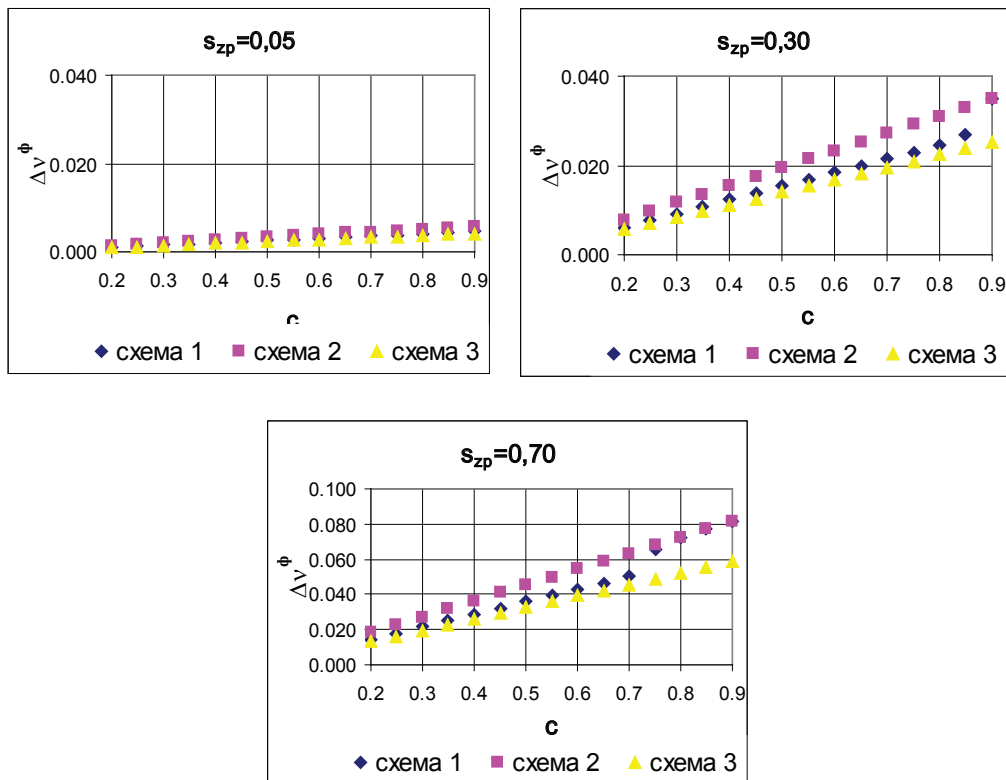

Рис. 3. Залежності величини $\Delta v^\phi = v^{np} - v$ від питомої собівартості продукції підприємства c

Література:

1. Закон України від 04. 11. 2011 р. № 4014-VI "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності".
2. Закон України від 08. 07. 2010 р. № 2464-VI "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування".
3. Закон України від 22. 03. 2012 р. № 4618-VI "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні".
4. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України. – К. : Наукова думка, 2004. – 317 с.
5. Піскунова О. В. Моделювання управлінських рішень щодо розвитку малого підприємництва. – К. : КНЕУ, 2010. – 334 с.
6. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З. С. Варналя. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
7. Тореев В. Б. Теневые аспекты малого бизнеса // Экономическая наука современной России. – 2006. – № 2 (33). – С. 72-86.
8. Указ Президента України від 28. 06. 99 р. № 746/99 "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва".